

Katarzyna Wasilewska
Uniwersytet Warszawski, Warszawa
katarzyna.wasilewska@uw.edu.pl

FREKWENCJA ORAZ FUNKCJE PRZYIMKÓW ZŁOŻONYCH I WTÓRNYCH W SPRAWOZDANIACH ADMINISTRACYJNYCH¹

Słowa kluczowe: przyimki, język oficjalny, sprawozdania administracyjne, funkcje semantyczne
Keywords: prepositions, official language, administrative reports, semantic functions

Wysoka częstość występowania przyimków w języku administracji państwowej jest intuicyjnie zauważalna i według niektórych badaczy stanowi cechę języka oficjalnego (Wilkoń 2000: 60). Przedmiotem niniejszego artykułu jest korpusowe zbadanie dystrybucji polskich przyimków prostych, złożonych i wtórnych występujących w sprawozdaniach sporządzonych przez instytucje krajowe i unijne oraz analiza funkcji, jakie pełnią w nich przyimki złożone i wtórne. Na tej podstawie możliwe będzie ustalenie, czy częste występowanie przyimków można uznać za cechę gatunkową sprawozdań administracyjnych, oraz określenie, jaką funkcję pełnią w tych sprawozdaniach przyimki złożone i wtórne.

1. Przyimki w literaturze

W językoznawstwie polskim istnieje obszerna literatura na temat przyimków, która została szeroko omówiona w pracach Beaty Milewskiej (2003), Marii Lesz-Duk

---

¹ Wyniki badań przedstawione w artykule zostały uzyskane w ramach finansowanego przez NCN projektu badawczego SONATA BIS nr 2014/14/E/HS2/00782 *Eurolekt – unijna odmiana języka polskiego i jej wpływ na polszczyznę urzędową*.

(2011) i Aleksandry Janowskiej (2015). Opracowania w zakresie przyimków są często wyłącznie jakościowe, niewiele jest prac empirycznych, bazujących na metodologii korpusowej. Przykładem wykorzystania metod ilościowych w badaniu przyimków są prace Beaty Milewskiej (2003) oraz Łucji Biel (2015, 2016a). Jeśli chodzi o język oficjalny² używany w administracji państwowej i unijnej, temat przyimków jest prawie nieobecny³.

W literaturze przyimki często definiowane są za Maciejem Grochowskim (1997: 16) jako „leksemy nieodmienne, nie funkcjonujące samodzielnie jako wypowiedzenia, mające funkcję łączącą, mające rząd przypadkowy”. Przyimek może być wyrażony zarówno pojedynczym wyrazem, jak i większą liczbą wyrazów. Pod tym względem przyimki możemy podzielić na: 1) proste – morfologicznie niepodzielne wyrazy, np. *w, z, na*; 2) złożone – wyrazy wielomorfemowe, złożenia przyimków prostych, np. *zza, ponad, poprzez*; 3) przyimki wtórne – wyrażenia o funkcji przyimkowej, analityczne, powstałe poprzez połączenie przyimków prostych z innymi wyrazami, np. *w celu, na podstawie*, oraz syntetyczne, zleksykalizowane w funkcji przyimkowej inne części mowy, np. *celem, drogą* (Milewska 2003: 9, 35). Jeśli chodzi o aspekt formalny, przyimek rządzi przypadkiem następującego po nim rzeczownika, zaimka lub liczebnika. Właściwość ta pomaga odróżnić wyrażenia przyimkowe od przyimków wtórnych. Przyimki wtórne stanowią klasę otwartą i w zależności od przyjętej metodologii badacze uznają różną liczebność tej grupy – klasyfikacja danego wyrażenia jako przyimka wtórnego zawsze jest arbitralna (ibid.: 36–37). Metodę zastosowaną w niniejszym badaniu opisano w części 2.

2. Materiał i metoda

Niniejsze badanie ma charakter ilościowy, zastosowano w nim metodę korpusową. Korpus wykorzystany do analizy został opisany poniżej.

2.1. Opis korpusu

W korpusie znalazły się sprawozdania mające status oficjalnych dokumentów administracji publicznej, do tej pory mało zbadane. W badaniu wykorzystano raporty instytucji krajowych i unijnych. Obowiązek uwzględniania unijnych aktów praw-

---

2 Terminu *język oficjalny* używam za: Wilkoń 2000: 55.

3 Jedynie w *Sprawozdaniu ze stanu ochrony języka polskiego w latach 2010–2011* opracowanym przez Radę Języka Polskiego (2013) użycie przyimków zostało omówione wśród błędów popełnianych przez osoby redagujące teksty pojawiające się na stronach internetowych organów administracji państwowej. Inne prace w tym zakresie obejmują język prawny (Łapa 2006, 2013; Biel 2015, 2016a).

nych w przepisach polskich (dyrektywy), a także bezpośrednio obowiązywanie niektórych z nich (rozporządzenia) powoduje, że język tekstów unijnych ma wpływ na język tekstów krajowych. Analizując sprawozdania z obu źródeł, można otrzymać bardziej złożony obraz oficjalnego języka polskiego.

W badaniu wykorzystano dwa korpusy powstałe w ramach projektu Eurolekt (Biel 2016b): 1) korpus sprawozdań krajowych, sporządzonych przez polskie ministerstwa (Sprawozdania PL); 2) korpus sprawozdań unijnych, sporządzonych przez dyrekcje generalne Komisji Europejskiej (Sprawozdania UE). Podstawowe informacje na temat analizowanych tekstów zawarte są w tabeli 1.

Tabela 1. Korpusy wykorzystane w badaniu

Korpus	Liczba tekstów	Liczba słów (mln)	Okres
Sprawozdania PL	110	2,56	2011–2015
Sprawozdania UE	498	2,33	2011–2015
NKJP	b.d.	240,20	1945–2011

W celu zapewnienia porównywalności korpusów korpus sprawozdań krajowych został ograniczony do tekstów opublikowanych przez ministerstwa odpowiadające zakresem kompetencji dyrekcjom generalnym Komisji, a więc nie zostały do niego włączone raporty ministerstw: Obrony Narodowej oraz Skarbu Państwa. Wyniki uzyskane z obu korpusów zestawione są, o ile to możliwe⁴, z wynikami ze zrównoważonej wersji NKJP, który można uznać za reprezentatywną próbę współczesnej polszczyzny (Górski, Łaziński 2012). Ma to na celu uniknięcie skupienia się na różnicach między korpusami sprawozdań z pominięciem podobieństw między nimi (zob. Baker 2010: 153). Dane w artykule przedstawiane są w formie znormalizowanej do miliona słów.

2.2. Identyfikacja przyimków

Arbitralność przy wyborze przyimków wtórnych jest nieunikniona (Milewska 2003: 37), jednak dla jak największego jej ograniczenia zastosowano testy semantycznej substytucji oraz metody przekształceń formalnych (więcej zob. *ibid.*: 56–57). Testy semantycznej substytucji polegają na podstawieniu za dany przyimek wtórny przyimka prostego (*ibid.*: 56). Przekształcenia formalne, jakim nie powinny poddać się wyrażenia zleksykalizowane w funkcji przyimka, to: 1) rozbicie wyrażenia przez

4 Porównanie takie nie jest możliwe w przypadku przyimków wtórnych, których forma pokrywa się z innymi częściami mowy, z racji dużej liczby danych i braku możliwości ich automatycznej segregacji.

element określający, np. *w [szerokich] ramach; 2) zamiana ciągu z przyimkiem wtórnym na frazę z determinatorem zdaniowym, np. w ramach sprawowanego nadzoru > *w ramach, gdy sprawowano nadzór; 3) zmiana szyku zaimka względnego który, np. działania, w ramach których > *działania, w których ramach (por. ibid.: 56–57). Wyniki testów nie zawsze są spójne, a stopień leksykalizacji przyimków wtórnych zależy również od kontekstu.

Na podstawie analizy list słów z korpusu sprawozdań krajowych i korpusu unijnego wybrano przyimki, które następnie zestawiono z listą przyimków wtórnych współczesnej polszczyzny przedstawionych przez Milewską (ibid.: 165–171). Badaniu poddano słowa występujące na listach nie rzadziej niż 20 razy na milion słów. W opracowanym zestawieniu przyimków wtórnych znalazły się wyrażenia pojawiające się co najmniej 10 razy na milion słów w obu korpusach łącznie, np. częstość znormalizowana ostatniego przyimka w wykazie, *do chwili*, wynosi 6 dla korpusu krajowego i 4 dla korpusu unijnego. W wypadku przyimków wtórnych, których forma pokrywa się z innymi częściami mowy, np. rzeczownikami (*zdaniem, drogą*), liczba wystąpień na liście oznacza liczbę wystąpień w korpusie w funkcji przyimka. W celu uzyskania tej liczby przeanalizowano konkordancje zawierające dane przyimki i na podstawie kontekstu odrzucono wystąpienia nieprzyimkowe. Taka operacja nie jest jednak możliwa w przypadku NKJP, gdzie liczba konkordancji jest zbyt wielka do „manualnej” analizy kontekstu. W związku z tym dla NKJP podano wartości wszystkich wystąpień danego wyrazu lub ciągu. Pełne zestawienie 211 przyimków wtórnych i złożonych można znaleźć na stronie internetowej projektu Eurolekt⁵.

2.3. Przyimek a operator adnumeratywny

W procesie identyfikacji przyimków ważne jest odróżnienie ich od operatorów adnumeratywnych. Wyrazy *około, blisko, ponad* oraz *z (ze)* tradycyjnie definiowane są jako przyimki, jednak poczynając od M. Grochowskiego (1997), badacze zaliczają je również do grona operatorów adnumeratywnych. Są to

leksemy nieodmienne, nie funkcjonujące samodzielnie jako wypowiedzenia, nie mające funkcji łączącej, mające ustabilizowaną pozycję linearną w wypowiedzeniu, niezdolne do wchodzenia w relację syntaktyczną z czasownikiem, zdolne do wchodzenia w relację syntaktyczną z liczebnikiem (ibid.: 27).

Główną różnicą między operatorami adnumeratywnymi a przyimkami jest to, że te pierwsze nie mają rzędu przypadkowego i nie występują w funkcji łączącej (ibid.: 28). W ten sposób można odróżnić homonimiczne przyimki od operatorów.

5 <http://eurolekt.ils.uw.edu.pl/publications-and-materials/> (dostęp: VI 2017).

Po przeanalizowaniu wystąpień wyrazu *z* (*ze*) w korpusach sprawozdań ustalono, że występuje on wyłącznie jako przyimek, tak więc został on włączony do listy bez zastrzeżeń. Wyraz *blisko* pojawia się w korpusie jedynie w kontekście liczb i miar, co pozwala na zaklasyfikowanie go jako operatora adnumeratywnego, nie zaś przyimka przestrzennego lub temporalnego (por. Doboszyńska-Markiewicz 2013: 190–196; Milewska 2003: 105, 112–114). Nie został zatem ujęty wśród analizowanych form mimo częstego występowania w korpusie. O podobnej sytuacji można mówić w wypadku *ponad*, które – choć zazwyczaj jest kwalifikowane jako przyimek lub partykuła (Doboszyńska-Markiewicz 2011: 125) – w korpusach sprawozdań występuje wyłącznie przyliczebnikowo.

Najwięcej problemów klasyfikacyjnych nastrocza wyraz *około*. Zarówno jako przyimek, jak i jako operator wprowadza jednakowe znaczenie wartości przybliżonej i jest wykładnikiem aproksymacji (Doboszyńska-Markiewicz 2012: 49). Operator adnumeratywny *około* od przyimka różni się jednak brakiem rzędu przypadkowego, można więc opuścić go bez szkody dla poprawności zdania (ibid.: 49–50). Większość wystąpień *około* w korpusach sprawozdań łączy się z liczebnikiem wyrażonym cyfrą, w pozostałych miejscach wyraz ten pojawia się zamiennie obok liczebnika w mianowniku lub dopełniaczu, przy czym w mianowniku częściej pojawia się w korpusie krajowym. Większa liczba przyimków *około* wyodrębnionych na podstawie rzędu dopełniaczowego w sprawozdaniach unijnych może być związana z tym, że teksty te są redagowane przez lingwistów. Choć tłumacze Komisji Europejskiej nie muszą być z wykształcenia językoznawcami, wymagana jest od nich biegła znajomość języka polskiego, co przejawia się m.in. tym, że z reguły popełniają mniej błędów językowych niż polscy urzędnicy. Za przykład może tu posłużyć wyrażenie *odnośnie do*, które w korpusie sprawozdań unijnych występuje 132 razy, a krajowych zaledwie 43, jednak przypadków samego *odnośnie* (bez *do*) znajduje się tam już 85 (w korpusie unijnym wystąpień błędnie użytego wyrażenia jest 10). Można zatem przypuszczać, że użycie mianownika nie jest spowodowane chęcią użycia operatora adnumeratywnego. Na tej podstawie wszystkie wystąpienia *około* zaklasyfikowano jako przyimki.

2.4. Istotność nadreprezentacji

Jednostka jest określona jako nadreprezentowana, gdy występuje w jednym korpusie częściej niż w drugim. W celu zbadania istotności różnic pomiędzy korpusami wykorzystano metody statystyczne. Za Andrew Wilsonem (2013) posłużono się coraz częściej wykorzystywanym w lingwistyce korpusowej przybliżonym czynnikiem Bayesa (BIC), który uwzględnia wielkości korpusów i dzięki temu ułatwia interpretację danych. W niniejszym badaniu wynik ujemny świadczy o podobieństwie, a dodatni – o różnicy między korpusami, przy czym im wyższy czynnik BIC, tym bardziej istotna jest ta różnica.

2.5. Oprogramowanie

Do przeprowadzenia badania na korpusach sprawozdań wykorzystano program WordSmith Tools wersja 7 (Scott 2017). Przeszukiwania NKJP prowadzono przy użyciu wyszukiwarki PELCRA (Pęzik 2012).

3. Przyimki proste w sprawozdaniach na tle współczesnej polszczyzny

W tabeli 2 przedstawiono liczbę wystąpień przyimków prostych w korpusach sprawozdań krajowych i unijnych oraz w NKJP w kolejności alfabetycznej. Dla każdego korpusu podano liczbę wystąpień wszystkich wyrazów (WW) w danej formie, gdzie dany wyraz może funkcjonować zarówno jako przyimek prosty, jak i część dłuższej frazy (np. przyimka wtórnego), oraz liczbę wystąpień wyłącznie w funkcji przyimka prostego (PP).

Tabela 2. Dystrybucja przyimków prostych w sprawozdaniach krajowych (PL) i unijnych (UE) na tle reprezentatywnej próby współczesnej polszczyzny (NKJP), wartości znormalizowane do miliona słów

	Sprawozdania PL		Sprawozdania UE		NKJP	
	WW	PP	WW	PP	WW	PP
<i>bez</i>	516	480	381	344	815	783
<i>dla</i>	3629	3627	3845	3828	2213	2213
<i>do</i>	11 444	9666	14 115	11 226	7483	6834
<i>ku</i>	18	18	8	8	120	120
<i>między</i>	473	402	1365	1243	439	350
<i>mimo</i>	115	86	223	82	288	205
<i>na</i>	16 205	11 037	18 410	12 052	9651	8327
<i>nad</i>	574	574	398	398	733	733
<i>o</i>	7847	7271	5271	4954	4985	4919
<i>od</i>	2440	2068	2598	1926	2969	2655
<i>po</i>	1316	1299	1262	1214	3125	3103
<i>pod</i>	653	318	996	399	1095	889
<i>przed (przede)</i>	789	446	756	536	1342	1057
<i>przez</i>	3930	3899	4389	4355	2505	2497
<i>przy</i>	896	791	988	876	1213	1113

	Sprawozdania PL		Sprawozdania UE		NKJP	
	WW	PP	WW	PP	WW	PP
<i>temu</i> ⁶	6	6	11	11	184	184
<i>u</i>	220	220	120	120	603	603
<i>w (we)</i>	47 593	33 975	51 179	31 204	13 544	10 014
<i>z (ze)</i>	18 099	13 442	18 196	13 315	10 950	9451
<i>za</i>	1462	1215	2103	1644	2799	2655
Razem	118 225	90 840	126 614	89 735	67 056	58 705

Przyimki są najczęściej występującymi wyrazami w obu korpusach sprawozdań; pięć z nich (*w*, *na*, *z*, *do*, *o*) znajduje się w pierwszej dziesiątce słów o najwyższej frekwencji. Łącznie najwięcej przyimków prostych znajduje się w korpusie unijnym, niewiele mniej w korpusie krajowym, jednak to w korpusie NKJP zaobserwowano największą liczbę wystąpień dwunastu z dwudziestu przyimków z powyższej listy, co oznacza, że wyrazy w ostatnim korpusie występują bardziej równomiernie. Dystrybucja przyimków prostych w tych trzech korpusach jest nierówna: przy ich łącznym porównaniu BIC wynosi od kilkuset do nawet kilkuset tysięcy. Istnieją jednak przesłanki, aby twierdzić, że tendencje w obu korpusach sprawozdań są zbieżne i odrębne od tendencji współczesnej polszczyzny. Szczególnie widoczne jest to w przypadku przyimków *do*, *na*, *po*, *w (we)*, *z (ze)*, gdzie liczba wystąpień w korpusach sprawozdań stoi w wyraźnej opozycji do wyników z NKJP. Ogólnie między korpusami sprawozdań nieistotne statystycznie są różnice w dystrybucji ośmiu z dwudziestu przyimków prostych (*dla*, *ku*, *od*, *po*, *przed*, *przy*, *temu*, *z (ze)*), przy czym w porównaniu korpusu krajowego i NKJP istnieje jeden taki przypadek (*między*), a dla korpusu unijnego i NKJP wszystkie różnice są statystycznie istotne.

Jeśli chodzi o poszczególne przyimki, na specjalną uwagę zasługuje przyimek *w (we)*, który w korpusach sprawozdań pojawia się około 50 tys. razy, a w reprezentatywnej próbie współczesnej polszczyzny 13,5 tys. razy. Po części jest to spowodowane częstym występowaniem przyimków wtórnych w sprawozdaniach, jako że *w* jest częścią 84 różnych tego typu wyrażen poddanych badaniu. W korpusie unijnym można wyróżnić jeden przyimek zachowujący się nienaturalnie w stosunku do tekstów krajowych i NKJP – *między*, który występuje tam około 3 razy częściej niż w pozostałych korpusach i nie znajduje to uzasadnienia w rzadszym występowaniu *pomiędzy*. Jest to konsekwencją tematyki sprawozdań unijnych, które w dużej mierze opisują relacje i współpracę między państwami, organizacjami czy organami.

6 Wyszukiwanie w korpusach zostało zawężone do następujących form: *rok temu* / *lat* temu* / *czas temu* / *godz* temu* / *mies* temu* / *tyg* temu* / *tydz* temu* / *minut* temu* / *sekund* temu*.

Podsumowując, frekwencja przyimków prostych w sprawozdaniach instytucji krajowych i unijnych jest podobna, co może wskazywać na to, że ich częste występowanie jest cechą gatunkową sprawozdań administracyjnych.

4. Przyimki wtórne i złożone w sprawozdaniach na tle współczesnej polszczyzny

W tabeli 3 przedstawiono najczęściej występujące przyimki wtórne i złożone obecne w badanych korpusach na tle NKJP. Różnice między sprawozdaniami krajowymi i unijnymi, jeśli chodzi o dystrybucję 15 najczęstszych przyimków, nie są znaczące – ponad dwie trzecie z nich występuje w obu zestawieniach (co zaznaczono pogrubioną czcionką) z podobną częstością. Jedna trzecia przyimków z listy pokrywa się także z przyimkami z korpusu NKJP (zaznaczono jak wyżej), jednak liczba ich wystąpień we współczesnej polszczyźnie jest znacznie niższa. Przyimek *wśród* powtarza się na liście z korpusu krajowego i NKJP, dwukrotnie częściej występuje jednak w tym pierwszym (zaznaczone podkreśleniem).

Tabela 3. Najczęstsze przyimki wtórne i złożone w sprawozdaniach krajowych (PL) i unijnych (UE) na tle reprezentatywnej próby współczesnej polszczyzny (NKJP), wartości znormalizowane do miliona słów

Sprawozdania PL		Sprawozdania UE		NKJP	
<i>w ramach</i>	2287	<i>w ramach</i>	2699	<i>podczas</i>	454
<i>w zakresie</i>	1541	<i>w zakresie</i>	2478	<i>około (ok.)</i>	437
<i>w latach</i>	1182	<i>w sprawie (ws.)</i>	2349	<i>dnia*</i>	359
<i>około (ok.)</i>	1064	<i>w celu</i>	1943	<i>dzięki*</i>	331
<i>z dnia</i>	1021	<i>w odniesieniu do</i>	1673	<i>poza</i>	322
<i>według (wg)</i>	953	<i>w przypadku</i>	1426	<i>według (wg)</i>	309
<i>na podstawie</i>	820	<i>zgodnie z</i>	1387	<u><i>wśród</i></u>	307
<i>w sprawie (ws.)</i>	738	<i>na temat (nt.)</i>	1138	<i>przeciw(ko)</i>	296
<i>do spraw (ds.)</i>	722	<i>na rzecz</i>	1123	<i>wobec</i>	273
<i>zgodnie z</i>	691	<i>do spraw (ds.)</i>	1027	<i>zdaniem*</i>	235
<u><i>wśród</i></u>	662	<i>poprzez</i>	813	<i>w sprawie (ws.)</i>	214
<i>w przypadku</i>	656	<i>na podstawie</i>	747	<i>w przypadku</i>	213
<i>poprzez</i>	637	<i>na poziomie</i>	723	<i>zgodnie z</i>	204
<i>w celu</i>	601	<i>w związku z (ze)</i>	721	<i>w czasie</i>	202
<i>na rzecz</i>	543	<i>około (ok.)</i>	634	<i>obok</i>	182

Tabela 3 obrazuje sytuację w całym korpusach. W żadnym z korpusów sprawozdań nie widać odchyżeń w liczbie nadreprezentacji konkretnych przyimków wtórnych i złożonych, tj. mniej więcej tyle samo nadreprezentacji w stosunku do drugiego korpusu znajdziemy w korpusie krajowym, co unijnym (stosunek ten wynosi odpowiednio 103 do 108). Frekwencja wystąpień przyimków wtórnych jest zazwyczaj niższa w korpusie NKJP niż w korpusach sprawozdań. Stosunek liczby nadreprezentacji w korpusach sprawozdań do NKJP wynosi średnio około 140, a odwrotnie około 70, przy czym należy pamiętać, że wyrazy występujące w funkcji przyimka lub innej części mowy w NKJP są uwzględnione bez ograniczeń (zob. pkt 2.2). W tabeli 3 przypadki te zostały oznaczone gwiazdką.

Różnice w zestawieniu trzech korpusów odznaczają się zawsze wysoką istotnością statystyczną. Kiedy jednak spojrzymy na pary korpusów, potwierdza się teza o podobieństwie między korpusami sprawozdań. W wypadku aż 79 przyimków różnice między tymi korpusami są nieistotne, a w dodatkowych 3 mało istotne statystycznie. Jeśli chodzi o zestawienie korpusów sprawozdań z NKJP nieistotne lub mało istotne statystycznie jest 5 i 7 różnic w dystrybucji przyimków odpowiednio w stosunku do korpusu krajowego i unijnego.

Powyższe stwierdzenie potwierdza po raz kolejny tezę o odrębności profilu frazeologicznego sprawozdań od współczesnej polszczyzny. Różnice między sprawozdaniami krajowymi a unijnymi są zauważalne, jednak nie tak znaczne jak w zestawieniu z NKJP.

5. Funkcje semantyczne przyimków złożonych i wtórnych w sprawozdaniach

Wysoka częstość przyimków złożonych i wtórnych w sprawozdaniach wskazuje na to, że pełnią one w nich znaczące funkcje. W języku polskim przyimki wypełniają dwa podstawowe zadania: wskazują związki składniowe między wyrazami samodzielnymi znaczeniowo (funkcja formalna) oraz określają typy relacji między nimi (funkcja semantyczna) (Jadacka 2005: 206, 213). Mimo że pełnienie funkcji semantycznych uznano za jedną z najważniejszych cech przyimka, ich nazewnictwo i klasyfikacja nie zostały jeszcze ugruntowane w praktyce językoznawczej (Milewska 2003: 95; Jadacka 2005: 213; Lesz-Duk 2011; Biel 2015, 2016a). W drodze analizy materiału badawczego oraz na podstawie kategoryzacji B. Milewskiej (2003) i Ł. Biel (2016a) wyróżniono następujące kategorie relacji semantycznych wyrażonych przez przyimki złożone i wtórne: 1) dotyczenia, 2) temporalne, 3) przyczynowo-skutkowe, 4) miary, 5) intra- i intertekstualne, 6) sposobu i instrumentalne, 7) inkluzywno-ekskluzywne, 8) przestrzenne, 9) partycypacji, 10) dystrybucyjne, 11) komparatywne, 12) partytywne, 13) dopowiedzenia, 14) modalne, 15) kontraryjne, 16) aktywne, 17) komutatywne.

W tabeli 4 przedstawiono liczbę wyrażen słownikowych, tzw. typów, czyli poszczególnych wyrażen występujących w danej kategorii, oraz łączną liczbę wystąpień wszystkich tych wyrażen w ramach danej kategorii dla korpusu sprawozdań krajowych i unijnych.

Tabela 4. Kategorie relacji semantycznych w korpusach sprawozdań – liczba wyrażen słownikowych i wystąpień, wartości wyrażen tekstowych znormalizowane do miliona słów

Liczba wyrażen słownikowych (typów)		Liczba wyrażen tekstowych (tokenów) w Sprawozdaniach PL		Liczba wyrażen tekstowych (tokenów) w Sprawozdaniach UE	
temporalne	50	dotyczenia	8075	dotyczenia	14061
przyczynowo-skutkowe	36	temporalne	6574	przyczynowo-skutkowe	8472
dotyczenia	22	przyczynowo-skutkowe	4558	temporalne	5489
miary	18	miary	2963	intra-/intertekstualne	3174
przestrzenne	18	intra-/intertekstualne	2160	miary	2330
intra-/intertekstualne	17	przestrzenne	1468	sposobu i instrumentalne	1610
sposobu i instrumentalne	14	sposobu i instrumentalne	1243	przestrzenne	1177
inkluzywno-ekskluzywne	9	dystrybucyjne	1202	partycypacji	854
komparatywne	7	partycypacji	1064	inkluzywno-ekskluzywne	686
partycypacji	6	komparatywne	904	dystrybucyjne	612
dopowiedzenia	5	partycypacji	808	komparatywne	579
dystrybucyjne	5	inkluzywno-ekskluzywne	696	partycypacji	370
komutatywne	4	dopowiedzenia	505	dopowiedzenia	345
modalne	4	modalne	137	aktywne	159
partycypacji	2	kontraryjne	132	kontraryjne	147

Liczba wyrażen słownikowych (typów)		Liczba wyrażen tekstowych (tokenów) w Sprawozdaniach PL		Liczba wyrażen tekstowych (tokenów) w Sprawozdaniach UE	
kontraryjne	1	aktywne	70	modalne	143
aktywne	1	komutatywne	44	komutatywne	110

Najwięcej różnych realizacji przyimków złożonych i wtórnych można znaleźć wśród przyimków temporalnych, jednak nie są one klasą najliczniej występującą. Najwyższą częstością odznaczają się przyimki wyrażające relację dotyczenia, którą można uznać za kluczową dla sprawozdań. Nie mniej ważne są w tych tekstach relacje przyczynowo-skutkowe, temporalne, miary oraz intra- i intertekstualne, które znajdują się na następnych czterech miejscach listy w obu korpusach, przy czym relacje przyczynowe pojawiają się prawie dwa razy częściej w korpusie unijnym.

Kategorie relacji, które są najistotniejsze z punktu widzenia liczebności zawartych w nich przyimków złożonych i wtórnych, zostały opisane w dalszych podpunktach. W tabelach 5–9 uwzględniono przyimki występujące co najmniej 100 razy na milion słów w jednym z korpusów sprawozdań.

5.1. Relacja dotyczenia

Relacja dotyczenia, względu lub odniesienia (ibid.: 18) sygnalizuje granice zainteresowania daną treścią lub zjawiskiem (Milewska 2003: 140; Łapa 2006: 362; Lesz-Duk 2011: 47). Można ją uznać za najważniejszą dla sprawozdań, jako że teksty te przedstawiają i monitorują działania instytucji, które zawsze w określonym stopniu odnoszą się do całej rzeczywistości, więc należy je dokładnie sprecyzować. Znaczenie tej relacji jest odzwierciedlone w liczbie wystąpień przyimków dotyczenia. Najczęstsze przyimki wyrażające tę relację przedstawiono w tabeli 5.

Tabela 5. Najczęściej występujące przyimki wyrażające relację dotyczenia, wartości znormalizowane do miliona słów

	Sprawozdania PL	Sprawozdania UE	NKJP
<i>w ramach</i>	2287	2699	159
<i>w zakresie</i>	1541	2478	118
<i>w sprawie (ws.)</i>	738	2349	214
<i>w odniesieniu do</i>	286	1673	33
<i>do spraw (ds.)</i>	722	1027	125

	Sprawozdania PL	Sprawozdania UE	NKJP
<i>na temat (nt.)</i>	391	1138	170
<i>wobec</i>	517	225	273
<i>w dziedzinie</i>	102	626	31
<i>w obszarze/obszarach</i>	328	260	12
<i>pod względem</i>	136	372	45
<i>z zakresu</i>	346	152	30
<i>w sektorze/sektorach</i>	176	309	12
<i>w kontekście</i>	132	287	21
<i>co do</i>	80	165	135

Przymyki złożone i wtórne wyrażające funkcję dotyczenia stanowią największą grupę pod względem liczby wystąpień w obu korpusach sprawozdań. Najbardziej na tle próby współczesnej polszczyzny wyróżniają się *w ramach* i *w zakresie*. Wyrażenia te za nadużywane w języku oficjalnym uznają zarówno WSPP, jak i DJP (s. 53–54) – we wskazówkach redakcyjnych przygotowanych przez Departament Języka Polskiego Dyrekcji Generalnej ds. Tłumaczeń Pisemnych Komisji Europejskiej.

Liczba jednostek nadreprezentowanych jest najwyższa w korpusie unijnym. Wyrażenia *w odniesieniu do*, *w sprawie* i *w dziedzinie* są znacznie częstsze w tekstach unijnych niż krajowych. Wysoka frekwencja dwóch pierwszych przymyków może być uzasadniona zaleceniem użycia takiej formy w tłumaczeniu tytułów aktów prawnych (DJP: 71), co sprzyja szerzeniu się tych form także poza wyznaczonym zakresem. Przymik *w dziedzinie* został odnotowany jako stylistycznie niefortunny i problematyczny w DJP (ibid.: 51–54), gdzie zalecono ograniczenie jego stosowania.

Ogólnie przymyki wyrażające relację dotyczenia występują w znacznie większej liczbie w sprawozdaniach niż w NKJP – w korpusie krajowym ponad pięć razy częściej, a w unijnym prawie dziesięć.

5.2. Relacje temporalne

Przymyki temporalne, wyznaczające zakresy czasowe, stanowią najliczniejszą grupę, jeśli chodzi o typy realizacji. Funkcje temporalne pełni 50 spośród 211 analizowanych przymyków złożonych i wtórnych. Grupa ta zajmuje odpowiednio drugie i trzecie miejsce pod względem liczby wystąpień w korpusach krajowym i unijnym. W tabeli 6 przedstawiono najczęstsze przymyki temporalne w obu korpusach na tle reprezentatywnej próby współczesnej polszczyzny.

Tabela 6. Najczęściej występujące przyimki wyrażające relacje temporalne, wartości znormalizowane do miliona słów

	Sprawozdania PL	Sprawozdania UE	NKJP
<i>w latach</i>	1182	558	134
<i>z dnia</i>	1021	337	79
<i>w dniu/dniach</i>	494	536	105
<i>podczas</i>	424	583	454
<i>na lata</i>	404	255	10
<i>w trakcie</i>	381	237	113
<i>w okresie/okresach</i>	372	217	91
<i>do końca</i>	248	159	172
<i>w ciągu</i>	146	246	180
<i>na dzień</i>	129	261	34
<i>na koniec</i>	234	123	61
<i>w końcu</i>	323	3	166
<i>do dnia</i>	79	229	22
<i>od dnia</i>	63	168	34
<i>w czasie</i>	111	119	202
<i>dnia</i>	47	175	359
<i>pod koniec</i>	45	100	77
<i>na początku</i>	38	101	131

Wysoka frekwencja przyimków temporalnych wynika z natury sprawozdań administracyjnych. Jak już wspomniano wyżej, opisują one i monitorują działania, które odbywają się w określonych ramach czasowych. Stąd częste użycie form sygnalizujących czas trwania zjawiska, np. *w latach*, *podczas*, *na lata*, *w okresie/okresach*, czy jego stan w danym momencie, np. *na dzień*, *na koniec*, *w końcu*.

Najwięcej przyimków temporalnych występuje w korpusie krajowym. Przyimki o najwyższej frekwencji, *w latach* oraz *z dnia*, pojawiają się odpowiednio ponad dwu- i trzykrotnie częściej w sprawozdaniach krajowych niż unijnych oraz dziewięć i dwanaście razy częściej niż w NKJP. Wysoka częstość występowania *z dnia* wskazuje na liczne odwołania do polskich aktów prawnych, w których pełnej nazwie po tym przyimku następuje data uchwalenia prawa.

Liczba przyimków temporalnych jest średnio około dwukrotnie wyższa w sprawozdaniach w odniesieniu do reprezentatywnej próby współczesnej polszczyzny.

5.3. Relacje przyczynowo-skutkowe: przyczyna, skutek, interes, cel, przyzwolenie i warunek

W grupie tej ujęte zostały relacje, które w zależności od badacza omawiane są osobno lub łącznie (por. Lesz-Duk 2011: 69, 129; Milewska 2003: 129–140; Łapa 2013; Biel 2015: 156–158, 2016a: 25–26). W niniejszym badaniu potraktowane są jako pokrewne ze względu na to, że odnoszą się do tych samych operacji myślowych, służących ustaleniu związku między zdarzeniami, choć z różnych perspektyw. Do przyimków o funkcji przyczynowej należą te, które są związane z czynnikiem wywołującym daną sytuację, do skutkowej – związane z efektem końcowym, do interesywnej – z pozytywnym lub negatywnym efektem końcowym, do celowej – z efektem końcowym, który ma zostać osiągnięty wedle wewnętrznej przyczyny, do przyzwolenia – z przyczyną dopuszczającą skutek przeciwny do pożądanego, do warunkowej – z prawdopodobnym zdarzeniem, którego wystąpienie pociąga za sobą określony skutek (Milewska 2003: 129–140).

W tabeli 7 przedstawiono najczęstsze przyimki przyczynowo-skutkowe w korpusach sprawozdań na tle próby współczesnej polszczyzny w podziale na podkategorie. Pod każdą podkategorią znajduje się łączna liczba wystąpień wszystkich znajdujących się w niej przyimków, tzn. została tu uwzględniona również liczba wystąpień przyimków niewymienionych w tabeli (o frekwencji poniżej 100 w obu korpusach).

Tabela 7. Najczęściej występujące przyimki wyrażające relacje przyczynowe, skutkowe, interesywne, celu i przyzwolenia, wartości znormalizowane do miliona słów

	Sprawozdania PL	Sprawozdania UE	NKJP
przyczyna			
<i>w związku z (ze)</i>	419	721	182
<i>dzięki</i>	286	528	331
<i>ze względu na</i>	326	426	117
<i>z tytułu</i>	111	288	60
<i>z uwagi na</i>	150	115	26
<i>z powodu</i>	141	94	102
<i>w następstwie</i>	20	116	5
Razem	1584	2458	998
skutek			
<i>w wyniku</i>	323	243	82
Razem	509	371	155
interes			
<i>na rzecz</i>	543	1123	96
Razem	557	1127	103
cel			

	Sprawozdania PL	Sprawozdania UE	NKJP
<i>w celu</i>	601	1943	84
<i>na potrzeby</i>	129	273	20
<i>do celów</i>	4	171	8
Razem	791	2437	206
przyzwolenie			
<i>pomimo</i>	90	134	52
Razem	206	230	188
warunek			
<i>w przypadku</i>	656	1426	213
<i>w zależności od</i>	77	139	43
<i>z uwzględnieniem</i>	101	83	12
<i>w razie</i>	29	100	61
Razem	907	1846	407

Przyimki z tej grupy wykazują wyższą frekwencję w korpusie unijnym, w szczególności w zakresie relacji celu (łącznie 3 razy częstsze niż w korpusie krajowym i prawie 12 razy częstsze niż w NKJP), interesywnej (odpowiednio 2 i prawie 11 razy częstsze w sprawozdaniach krajowych i NKJP) i warunku (2 i prawie 5 razy częstsze). Wyrażenie *w celu* jest używane w sprawozdaniach unijnych trzykrotnie częściej niż w krajowych i ponad dwudziestokrotnie częściej niż w NKJP, a *w przypadku* pojawia się ponad 2 razy rzadziej w korpusie krajowym oraz 6 – w NKJP. Również liczba wystąpień przyimka interesywnego *na rzecz* jest dwukrotnie wyższa niż w korpusie krajowym i ponad 11 razy niż w NKJP. Wszystkie trzy nadużywane przyimki znajdują się na „czarnej liście” DJP (DJP: 53–54).

Ogólnie przyimki wyrażające relacje przyczynowo-skutkowe są dwukrotnie częstsze w sprawozdaniach krajowych i czterokrotnie częstsze w unijnych niż w NKJP.

5.4. Relacje miary

Relacje miary, zwane także relacjami aproksymacji (Milewska 2003: 127), związane są z wyrażeniami ilości. W związku z tym, że sprawozdania są tekstami o naturze informacyjnej, zawierającymi dużo danych liczbowych, przyimki wyrażające relacje miary odgrywają w nich istotną rolę. W tabeli 8 znajdują się najczęstsze przyimki miary występujące w sprawozdaniach na tle NKJP.

Tabela 8. Najczęściej występujące przyimki wyrażające relacje miary, wartości znormalizowane do miliona słów

	Sprawozdania PL	Sprawozdania UE	NKJP
<i>około (ok.)</i>	1064	634	437
<i>na poziomie</i>	459	723	48
<i>powyżej</i>	305	228	51
<i>poniżej</i>	229	279	53
<i>w wysokości</i>	214	249	66
<i>w skali</i>	143	40	29
<i>na kwotę</i>	126	40	7

Przyimki miary występują z podobną częstością w obu korpusach sprawozdań, z niewielką przewagą korpusu krajowego. Najbardziej istotne różnice w dystrybucji można zauważyć w wypadku przyimka *około*, który jest wyraźnie nadużywany w sprawozdaniach krajowych zarówno na tle korpusu unijnego (przewaga prawie dwukrotna), jak i NKJP (przewaga ponad dwukrotna). Z kolei w sprawozdaniach unijnych nienaturalnie wysoką frekwencję posiada przyimek *na poziomie*, półtora raza częstszy niż w raportach krajowych i aż 15 razy niż w NKJP.

Ogółem w sprawozdaniach krajowych jest prawie czterokrotnie, a w unijnych prawie trzykrotnie więcej przyimków miary niż w korpusie NKJP.

5.5. Relacje intra- i intertekstualne

Przyimki znajdujące się w tej grupie sygnalizują odesłania wewnątrztekstowe oraz odwołania do innych tekstów, głównie do przepisów prawa. Odgrywają one szczególnie ważną rolę w języku prawnym (Biel 2016a: 21), jednak i w gatunku sprawozdań administracyjnych stanowią liczący się element. Jest to związane z tym, że obowiązek sporządzania sprawozdań często wynika z przepisów ustawy, rozporządzenia czy dyrektywy, a w tekście muszą znaleźć się odpowiednie nawiązania. Najczęściej przyimki wyrażające relacje intra- i intertekstualne zostały przedstawione w tabeli 9.

Tabela 9. Najczęściej występujące przyimki wyrażające relacje intra- i intertekstualne, wartości znormalizowane do miliona słów

	Sprawozdania PL	Sprawozdania UE	NKJP
<i>zgodnie z</i>	691	1387	204
<i>na podstawie</i>	820	747	138
<i>poniżej</i>	229	279	53
<i>w oparciu o</i>	172	291	27
<i>na mocy</i>	60	320	17

Przyimki z tej grupy występują nieznacznie częściej w korpusie unijnym, gdzie znajdują się na czwartej pozycji pod względem frekwencji. Przykładami nadreprezentacji w tekstach unijnych są wyrażenia *zgodnie z* oraz *na mocy*, stosowane pod wpływem języka angielskiego (ibid.: 21). W sprawozdaniach unijnych są one obecne odpowiednio 2 i 5 razy częściej niż w raportach krajowych oraz 7 i 19 razy częściej niż w NKJP.

Liczba przyimków wyrażających deikse tekstową w sprawozdaniach krajowych jest prawie czterokrotnie wyższa niż w NKJP, a w raportach unijnych – pięciokrotnie.

6. Wnioski

Niniejsze badanie potwierdziło, że w tekstach sprawozdań zarówno krajowych, jak i unijnych występuje silna tendencja do stosowania form analitycznych, przejawiająca się wysoką częstością przyimków, przede wszystkim złożonych i wtórnych, w porównaniu z reprezentatywną próbą współczesnej polszczyzny. Przyimki wyrażają głównie relacje dotyczenia, przyczynowo-skutkowe, temporalne, deiksy tekstowej i miary. Wiąże się to z informacyjną funkcją sprawozdań: przedstawiane oraz monitorowane są w nich działania instytucji, zawierają więc one wiele danych liczbowych, przedziałów czasowych, opisywane są w nich przyczyny i skutki poszczególnych działań. Dodatkowo sporządzenie sprawozdania jest często wymagane prawnie, stąd w tekstach odwołania intertekstualne.

Częstsze występowanie przyimków dotyczenia, przyczynowo-skutkowych i intertekstualnych w sprawozdaniach UE może świadczyć o większej biurokratyzacji języka unijnego – każde opisywane zjawisko musi zostać sprecyzowane, uzasadnione, a jego granice określone, zgodnie z istniejącymi przepisami i normami. Różnice w częstości występowania określonych przyimków w korpusach krajowym i unijnym mogą wynikać również z tego, że polskojęzyczne sprawozdania unijne są tłumaczeniami tekstów głównie angielskich. Pośrednictwo tłumacza jest szczególnie widoczne w wypadku deskryptorów, często występujących wśród przyimków

temporalnych i miary. W tłumaczeniu z języka angielskiego takie konstrukcje nie są wywoływane, a użytkownicy języka polskiego zdają się potrzebować doprecyzowania w tym zakresie. Jako przykłady można wymienić: *w latach*, *z dnia*, *na lata* czy *na kwotę*, relatywnie częste w korpusie krajowym i rzadkie w korpusie unijnym.

Podsumowując, częste użycie przyimków należy uznać za cechę gatunkową sprawozdań administracyjnych. Relacje, jakie wyrażają przyimki, realizują cele gatunkowe sprawozdań, czyli precyzyjne przekazywanie informacji opinii publicznej.

Literatura

- BAKER P., 2010, *Sociolinguistics and Corpus Linguistics*, Edinburgh.
- BIEL Ł., 2015, *Phraseological Profiles of Legislative Genres: Complex Prepositions as a Special Case of Legal Phrasemes in EU Law and National Law*, „Fachsprache” 3–4, s. 139–160.
- BIEL Ł., 2016a, *Wyrażenia przyimkowe w krajowych i unijnych aktach prawnych – analiza korpusowa funkcji przyimków w polskim języku prawnym*, [w:] D. Kondratczyk-Przybylska, A. Niewiadomski, E. Walewska (red.), *Język polskiego prawa. Nowe wyzwania*, Warszawa, s. 9–35.
- BIEL Ł., 2016b, *Mixed Corpus Design for Researching the Eurolect: A Genre-Based Comparable-Parallel Corpus in the PL EUROLECT Project*, [w:] E. Gruszczyńska, A. Leńko-Szymańska (red.), *Polskojęzyczne korpusy równoległe. Polish-language Parallel Corpora*, Warszawa, s. 197–208.
- DJP: Departament Języka Polskiego, Dyrekcja Generalna ds. Tłumaczeń Pisemnych, Komisja Europejska, *Vademecum tłumacza. Wskazówki redakcyjne dla tłumaczy*, Wersja 14, 2016, [on-line:] ec.europa.eu/translation/polish/guidelines/documents/styleguide_polish_dgt_pl.pdf (dostęp: VI 2017).
- DOBOSZYŃSKA-MARKIEWICZ K., 2011, *Operator adnumeratywny ponad, czyli nieco więcej niż ‘więcej niż’*, „Linguistica Copernicana” 5, s. 125–139, [on-line:] <http://dx.doi.org/10.12775/LinCop.2011.008>.
- DOBOSZYŃSKA-MARKIEWICZ K., 2012, *Aproksymator około, czyli o problemach z dopełnieniem i dokładnym przybliżeniem*, „LingVaria” nr 1 (13), s. 49–58.
- DOBOSZYŃSKA-MARKIEWICZ K., 2013, *Operatory adnumeratywne w języku polskim. Dystrybucja i znaczenia*, Warszawa.
- GÓRSKI R.L., ŁAZIŃSKI M., 2012, *Reprezentatywność i zrównoważenie korpusu*, [w:] A. Przepiórkowski i in. (red.), *Narodowy Korpus Języka Polskiego. Praca zbiorowa*, Warszawa, s. 25–36.
- GROCHOWSKI M., 1997, *Wyrażenia funkcyjne. Studium leksykograficzne*, Kraków.
- JADACKA H., 2005, *Kultura języka polskiego. Fleksja, słowotwórstwo, składnia*, Warszawa.
- JANOWSKA A., 2015, *Kształtowanie się klasy polskich przyimków wtórnych*, Katowice.
- LESZ-DUK M., 2011, *Przyimki wtórne w języku polskim. Stan współczesny i ewolucja*, Częstochowa.
- ŁAPA R., 2006, *Przyimki wtórne w tekstach prawnych*, „Język Polski” LXXXVI, s. 358–366.
- ŁAPA R., 2013, *Konstrukcje z przyimkami w ustawach prawnych. Znaczenia gramatyczne*, „Roczniki Humanistyczne” LXI, z. 6, s. 77–79.
- MILEWSKA B., 2003, *Przyimki wtórne we współczesnej polszczyźnie*, Gdańsk.

- NKJP: Narodowy Korpus Języka Polskiego, [on-line:] nkjp.pl.
- PEZIK P., 2012, *Wyszukiwarka PELCRA dla danych NKJP*, [w:] A. Przepiórkowski i in. (red.), *Narodowy Korpus Języka Polskiego. Praca zbiorowa*, Warszawa, s. 253–273.
- RADA JEZYKA POLSKIEGO, 2013, *Sprawozdanie ze stanu ochrony języka polskiego w latach 2010–2011*, [on-line:] <http://orka.sejm.gov.pl/Druki7ka.nsf/o/434A82AADD7AEFA8C1257BoA003C7412/%24File/1083.pdf>.
- SCOTT M., 2017, *WordSmith Tools version 7*, Stroud.
- WILKOŃ A., 2000, *Typologia odmian językowych współczesnej polszczyzny*, Katowice.
- WILSON A., 2013, *Embracing Bayes Factors for Key Item Analysis in Corpus Linguistics*, [w:] M. Bieswanger, A. Koll-Stobbe (red.), *New Approaches to the Study of Linguistic Variability*, „Language Competence and Language Awareness in Europe”, t. 4, Frankfurt, s. 3–11.
- WSPP: A. Markowski (red.), *Wielki słownik poprawnej polszczyzny*, Warszawa 2005.

Frequency and functions of compound and complex prepositions in administrative reports

Summary

This paper examines the distribution and functions of compound and complex prepositions in Polish and EU administrative reports. The analysis is conducted in the corpus-based methodology using corpora of reports drafted by the Polish ministries and by the European Commission, and a large reference corpus – the National Corpus of Polish. The findings of the study show that in comparison to the reference corpus, reports demonstrate a strong tendency to use compound and complex prepositions. It is argued that frequent use of prepositions may be deemed a feature of the genre of administrative reports. Moreover, the study revealed that compound and complex prepositions serve mainly referential, causal, temporal, text deixis and measuring functions. This is in line with the main objective of administrative reports, i.e. communicating information to the public.